

İLK DÖNEM MÜELLİF SÜFİLERİNDEN KELABAZI'NİN ORUÇLA İLGİLİ YORUMLARI²

Vahit GÖKTAŞ

Özet

Kelâbâzi (v.380/990) erken dönem tasavvufunun en önemli isimlerinden ve tasavvufu sistemleştiren, ilk defa tasavvufi kavramları sistematik olarak ele alan müellif sufilerden biridir. O'nun Ta'arruf isimli eseri tasavvuf tarihini en önemli klasiklerindedir. Onun diğer önemli özelliği ise ilk defa hadislere tasavvufi şerh yapan müelliflerden biri olması dolayısıyladır. Bahru'l-Fevâid onun 223 hadisi şerh ettiği, tasavvufi şerh kitabıdır. Onun hadis-i şeriflere getirmiş olduğu yorumlar günümüzde de orijinalitesini korumaktadır. Oruçla ilgili "Ben Rahman olan Allah'a oruç nezrettim, bugün hiçbir kimse ile konuşmam." (Meryem, 19/26.), ayetini; "Oruç, kalkandır" (Buhârî, Savm, 21) "Oruç Benim içindir, onun mükâfâtını Ben vereceğim", (Kutsi Hadis) "Her şeyin bir zekâtı vardır. Cesedin zekâtı da oruçtur. (İbn-i Mace, Oruç, 1/555) "Kişi, mide kabından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Midenin üçte biri yemekle, üçte biri suyla, üçte biri de havayla dolu olmalıdır." "Sahura kalkınız, sahurda bereket vardır" hadislerini eserlerinde ele alan Kelâbâzi oruç konusunda fikhî hukukî bilgiler vermeksizin hadislerde zikredilen hususlara tasavvufi yorumlar getirir. Kelâbâzi'nin oruçla ilgili yorumlarının temelinde ise masivadan uzaklaşıp Hakk'a ulaşmak yatmaktadır. Allah'ın orucu kendisine izafe etmesi ile ilgili ise uzun yorumlar getiren Kelâbâzi kafirin yedi midesiyle yemesini yedi ayrı şehvetle açıklar. Bu tebliğde ilk dönem sufi müelliflerinden biri olan Kelâbâzi'nin oruçla ilgili getirmiş olduğu yorumlar günümüze ulaşan iki eserinden yola çıkılarak ele alınacaktır.

² *Uluslar arası Ramazan ve Oruç Sempozyumu, Oruç ve Ötesi*, İstanbul, 6-8 Temmuz 2012, Umraniye Belediyesi.

INTERPRETATIONS OF KALABAZI, AN EARLY AUTHOR SUFI, ON FASTING

Abstract

Kalabazi (d.380/990) is one of the leading figures of early Sufism, an author sufi who systematically dealt with sufism concepts and systemized Sufism. His work titled Ta'arruf is among the pioneering classics of the history of Sufism. His is also we reputed for being one of the authors who interpreted the sayings of the Prophet (hadeeth) in a sufi way. Bahr-al Fawaid is his sufi commentary book where he commented on 223 hadeeth. The commentaries he brought to the hadeeth still keep their vitality. Commenting on the verse "I have promised a fasting for the Most Compassionate Allah. I shall not speak with anyone today" (Maryam, 19:26), and on the hadeeth "Fasting is a shield" (Bukhari, Sawm 21), "Fasting is (done) for me, I am the one who shall reward it" (Prophetic saying), "There is a purifying act for everything. It is the fasting through which the body is purified" (Ibn Mace, Fasting, 1/555) "Man fills no worse vessel than the vessel of stomach. One third of the stomach should be filled with food, one third with water and one third with air." "Wake up for the sahoor, the blessing is at it", Kalabazi brings sufi interpretations on the issues indicated in the hadeeth, without any law-wise interpretation. On the basis of the interpretations of Kalabazi on fasting lies getting away from things other than Allah, and reaching him. Brining lengthy interpretations on the fact that Allah attributes fasting to himself, Kalabazi explains the fact that the disbeliever eats with his seven stomachs with seven different carnal desires. This paper studies the interpretations of Kalabazi, one of the leading Sufi figures of the first age, based on his two works that we have in hand today.

Giriş

Arapça karşılığı savm olan oruç İslâm'ın beş şartından biridir. Tasavvufi olarak samediyet sıfatıyla sıfatlanmak üzere, beşeri olarak hoşça giden şeyleri yapmaktan sakınmak demektir. Bu, herkesin gücü yani orucu nisbetinde olur; neticede, o kişide Hakk'ın tecellileri zuhur eder. Bu tür kendini riyazete sokma, ömürde hiç olmazsa bir ay tecrübe edilmelidir. Kalbin orucu ise sürekli Allah'ı tefekkür etmektir. Tasavvufi manada sıvayı düşünmek, kalbe getirmek orucu bozar.³

İslamî ilimlerin hepsiyle ilgili kendine mahsus bir usûl geliştiren tasavvufun zâhir ve bâtın birlikteliği vurgusu yaparak

³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay, İstanbul 2004, ss. 544-545.

nasları ele aldığı bilinmektedir. Ayet ve hadislere öncelikle amel edilmesi gereken prensipler olarak bakan sûfiler, yaşamlarını bu prensipleri en ince ayrıntısına kadar meslek edinircesine yaşamaya, sülûka adanmışlardır. Seyr u sülûkte yani tasavvufi eğitimde riyazet önemli bir yer tutar. Riyazetin en temel unsurlarından biri de oruçtur.⁴ Mücâhede, nefsi iyiliğe zorlamak, riyazet ise onu bu işe alıştırmaya çalışmak olarak da tanımlanmıştır.⁵

Tasavvufun klasik döneminin en önemli isimlerinden biri ve sistemin kurucularından kabul edilen Ebu Bekir Muhammed Kelâbâzî (v.380/990) zühd hareketi olmaktan çıkıp, sistemleşme yoluna giren tasavvufun önemli şahsiyetlerindedir. O, Tasavvufun kavramlarının da ilk oluştururcularındandır. Kelâbâzî, hicri IV. asırda; ilmî hareketliliğin fazla olduğu Buhara bölgesinde yaşamış bir mütefekkir, kalamcı, muhad-dis ve mutasavvıftır. IV. asır sadece tasavvufun değil diğer İslâmî ilimlerin de kurulup geliştiği dönemdir. Bu döneme ait çalışmalar daha sonra ilmi disiplinlerin hangi temeller üzerine oturduğunu göstermesi açısından önemlidir. Kelâbâzî eserlerinde terimleri olabildiğince dini esaslar ışığı altında incelemiş, bunun dışındaki anlamlara pek yer vermemiştir. Kelâbâzî Tasavvufu Sünni esaslara dayandırma çabası içerisinde olmuştur. Kelâbâzî fikirlerini açıklarken ayet ve hadislere dayandırmaya titizlik göstermiştir. Bunun yanında devrinden önce ve devrinde yaşamış sûfîlerin rivayetlerini fazlaca kullanmış, savunmuş olduğu fikre ve açıkladığı kavrama şiirlerden istihsan hadda bulunmuştur. Kelâbâzî'nin tasavvufunda felsefi etkiler

⁴ Riyazet, Arapça terbiye ve ıslah etme, idman yapma, eğitime vs. gibi anlamları olan bir kelimedir. Nefsi eğitmek üzere onu aç, susuz ve sevdiği şeylerden mahrum bırakmaya riyazet denir. Nefsi ibadete alıştırmak üzere eğitmek de, riyazettir. Nefis cihadı bir ömür boyu sürer. Bu yüzden sufiler, tasavvufu "barışı olmayan savaş" olarak nitelendirmişlerdir. bkz. Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 597.

⁵ Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' (İslam Tasavvufu)*, haz. Hasan Kâmil Yılmaz, Erkam Yay, İstanbul, 1996 s. 513.

yok gibidir. Bu yüzyıllarda felsefi düşünce tam olarak İslam kültürünün içine nüfuz etmemiştir. Bu nedenle ilk dönem tasavvufunun felsefeleşmesinden söz etmek mümkün değildir. Bu temel özelliklere sahip bir şahsiyet olan Kelâbâzî, gerek ilmî yetkinliğinin ve gerekse tasavvufî derinliğinin ve samimiyetinin doğal bir neticesi olarak, zâhiri anlamda döneminin önemli bir mutasavvıfı ve muhaddisi olmuş ve kendisinden sonra da çok sayıda talebeler yetiştirmiştir. Kelâbâzî Hadis şerhi hareketini başlatanlardan biridir. Bu anlamda hadis literatüründe eseri günümüze kadar gelmiş olan ilk hadis şerhçisi Hattâbî (ö. 388/998) gösterilmektedir. Ancak Hakim Tirmîzî (ö. 320/932) ve Kelâbâzî (ö. 380/990)'de bu konuda ilklerdendir. Biz de bu tebliğimizde Kelâbâzî'nin bhusus oruçla ilgili hadislerle yaptığı yorumları ele alacağız.

Sûfiler ibadetlere bâtinî yorumlar getirdikleri gibi oruçla ilgili ayet ve hadislerle de bâtinî yorumlar getirmişlerdir.. Kelâbâzî de oruçla bâtinî yorum getiren sûfilerden biridir hatta bu sûfilerin ilkerindedir. Hadisçiler tarafından iyi bir muhaddis olarak kabul edilen Kelâbâzî⁶ işârî yorumlarda bulunurken dil, irâb ve şâhit hadisleri de ön planda tutmaktadır.⁷ Kelâbâzî'nin, konuları genelde ahlak ve ibadetler olan 223 hadisi şerhettiği eseri Maâni'l-Ahbâr/Bahru'l-Fevâid ilk sûfilerin hadislerle bakış biçimini de gösteren önemli bir eserdir. Yaptığı yorumlar hadislerin lafzına ve zâhirine uygun olmanın yanı sıra hikemî, sırrî ve terbiyevî açıklamalar da içermektedir.⁸

⁶ Kelâbâzî'nin hayatı ve hadis ilmindeki yeri ile ilgili olarak Bkz. Fikret Karapınar, "Muhaddis-Sûfî Ebû Bekir el-Gülâbâdî (Kelâbâzî) (380/990)", *Marife*, Yıl: 8, S. I, Konya, 2008.

⁷ Ali Osman Koçkuzu, "Hz. Peygamberin Mizâcî ve Hadiste İşârî Tefsir", *S.D.Ü.İ.F. IV. Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğleri*, Isparta, 2001, s. 236.

⁸ Süleyman Uludağ, *Kelâbâzî'nin Hayatı ve Taarruf*, (Doğuş Devrinde Tasavvuf Taarruf), İstanbul, 1992, s. 25-26.

Kelâbâzî'nin Oruçla İlgili Yorumları

Her şeyden önce Kelâbâzî'ye göre oruç, Allah'ı görerek halkı görmekten uzak olmaktır. O, "Ben Rahman olan Allah'a oruç nezrettim, bugün hiçbir kimse ile konuşmam."⁹ ayetini de bu bağlamda değerlendirir ve Hz. Meryem'in bu sözleriyle ilgili şöyle der: "Oruç hâlinde Hakk'ı görerek halkı görmekten uzak olduğumdan hiçbir şeyin oruçla meşgul olmama mani olmasını ve oruçla olan ilgimin kesilmesine yol açmasını uygun görmem."¹⁰ Yani oruç sadece Allah'ı görmeye ve Allah'la beraber olmaya vesile olan en önemli ibadetlerden biridir.

Kelabazi oruçla alakalı şu hadisleri ele alır ve yorumlarda bulunur: "Allah Teâlâ buyurmuştur ki, oruç hariç ademoğlunun her amelinin ecri ondan yedi yüz misline kadar katlanarak ödenir, oruç Benim içindir. Onun (sayısız) ecrini de doğrudan doğruya ben veririm. Çünkü, oruçlu kimse benim (rızam) için yemesini içmesini ve cinsî arzusunu bırakmıştır. Oruçlunun kendisiyle haz duyduğu iki sevinci vardır. Birisi iftar vaktindeki (oruç bozmak) sevinci, diğeri Rabbine mülâki olduğu zamanki sevincidir. Oruçlu ağzının (açlık) kokusu Allah Taâlâ nezdinde misk kokusundan daha temizdir. Oruç, bir kalkandır. Oruç, bir kalkandır. (Oruçluyu beşerî ihtiraslardan korur.)"¹¹ "Her şeyin bir zekâtı vardır. Cesedin zekâtı da oruçtur."¹²

Orucu Mükafatı Benim

Kelâbâzî oruç konusunda fikhî hukukî bilgiler vermeksizin hadislerde zikredilen hususlara tasavvufî yorumlar getirir. Meselâ, "Orucun mükâfâtı, Benim" hadisinde Allah'ın oru-

⁹ Meryem, 19/26.

¹⁰ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 143.

¹¹ Buhari, *Kitabu's-Siyam* (4/125) hadis no (1894), Müslim, *Kitabu's-Siyam* (8/279) hadis no (164/1151), Tirmizi, *Kitabu's-Savm* (3/127) hadis no (764), Nesai, *Kitabu's-Siyam* (4/162, 163); İbnu Mace, *Kitabü's-Siyam* (1/525) hadis no (1638).

¹² İbnu Mace, *Oruç*, 1/555.

cu Kendisine izafe etmesi üzerinde önemle durur ve bu konu üzerinde muhtelif yorumlarda bulunur. Kelabazi'nin konuyla ilgili yorumları şöyledir:

1. Oruç, başkalarının görmesi ve bilmesinin zor olması dolayısıyla, riya ve süm'adan uzak olur. Allah bundan dolayı orucu kendisine izafe etmiş olabilir.¹³

2. Oruçlu yemiyor içmiyor, Allah da kendisini bu şekilde vafediyor: "Besleyen, fakat kendisi beslenmeyen Allah'tan başka dost mu tutayım?"¹⁴ Böyle olunca, sanki oruçlu, beşere yaraşır tarzda Hakk'ın sıfatlarından biriyle muttasıf oluyor. Bu sıfatın kemâli, Rubûbiyyet'in gereği olarak Allah'a aittir. Diğer ibadetlerden farklı olarak, Allah'ın orucu kendi nefesine izafesi bundan olabilir.

3. Ayrıca, oruçta Allah rızasını talep için nefisten yüz çevirmek de vardır. Çünkü insan, oruç dolayısıyla nefsin lezzetlerinden (yeme, içme, şehevî arzular vs.) vazgeçmektedir.

4. Allah rızası için nefsin lezzetlerinden vazgeçenin Allah'la kendi arasında örtü kalmaz. Bundan dolayı da "Oruç Benimdir" denilmiş olabilir.

5. Diğer ibadetlerden farklı olarak, orucun Allah tarafından ödüllendirilmesini, kulun hakkı olarak değil de, Rablığın bir keremi olarak gören müellif şöyle der; "Sanki Cenab-ı Hakk oruçluya şöyle buyurur: "Yemekten kendini alıkoymak senin değil, benim sıfatımdır. Üstelik sen, benden dolayı zorluğa katlandın, yemeni, içmeni ve şehevî arzularını benim için terk ettin. Kudretim ölçüsünde, seni Ben mükâfâtlandıracağım."¹⁵

6. Yine bu hadisle alakalı Kelâbâzî, şöyle bir yorumda bulunur: "Oruç Benim içindir" sözü, tamah edenlerin tamahını

¹³ Ebu Talib el-Mekkî'nin ifadesiyle oruç, Allah Teâlâ'yı nefsinde kimseye sezdirmeden zikretmektir. Bkz. Ebû Talib El-Mekkî, "Kütü'l-Kulûb, Kalplerin Azığı", Terc. Muharrem Tan, İz Yay., C. I, İstanbul, 2004, s. 257.

¹⁴ En'am, 6/14.

¹⁵ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 182.

boşa çıkarmak içindir. Şeytan orucu ifsad etmeye tamah eder. Halbuki Allah'a ait olan bir şeyi bozmaya düşman tamah edemez. Nefsin tamahı, tutulan oruçla kendini beğenme hâline düşmektir. Nefis sadece kendisine ait olan şeyle kendini beğenme hâline düşer. Ahirette hak sahipleri de orucun sevabına tamah etmezler. Çünkü hasımlar Allah'a ait olanı değil, sadece kula ait olanı alırlar.¹⁶

Kelabazi'den üç asır sonra yaşamış olan İbn Arabî ise konuya; tasavvufta önemli bir kavram olan fakr penceresinden bakmakta ve Allah Teâlâ'nın "Oruç benim içindir." sözünü Hakk'ın dilinden şöyle yorumlamaktadır: "Ey kulum! Yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden münezzeh olmak sana ait değil, bana ait bir sıfattır. Çünkü ben bizzat kendi başına var olanım. Varlığımı koruyup ayakta tutacak bir koruyucuya muhtaç değilim. Sen ise varlığını muhafaza edecek bir koruyucuya muhtaçsın ki o da benim! Muhtaç olduğun artık senin için kesinleşsin de vücudunu muhafaza edenin yalnızca ben olduğumun farkına varasın diye senin için gıdayı yarattım ve seni ona muhtaç kıldım. Muhtaç olmana rağmen taşkınlık yaptın, zorbalastın, büyüklendin ve böbürlendin. Hemcinslerine "Ben sizin en büyük rabbinizim, sizin için benden başka bir rab tanımiyorum!" dedin. Ben, ben, ben! Bunu iddia ederken acıkmak, susamak, küçük-büyük abdest yapmak, sıcaklık, soğukluk ve geçici acılarla üzülererek rezil olmaktan hiç utanmadın."¹⁷

Oruç Cesetin Zekatıdır

Kelabazi'nin konuyu ele aldığı ve yorum getirdiği hadislerden biri de "Her şeyin bir zekâtı vardır. Cesedin zekâtı da oruçtur."¹⁸ hadisidir. O'na göre; cesetteki noksanlık yeme içmenin azaltılmasıdır. Bu zahirde böyledir. Zekat malda-

¹⁶ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 143.

¹⁷ Çakmaklıoğlu, *age*, s. 308.

¹⁸ İbnu Mace, *Oruç*, 1/555.

ki fazlalığı noksanlaştırdığı gibi oruç da, bedendeki şehveti noksanlaştırır. Oruç bu vesileyle ahlâkın güzelliğini artırır. Çünkü insandaki nefsanî duyguları dizginler. Buradan da anlaşılmaktadır ki zahiren azalmış gibi görünen şeyler hakikatte bereketlenmektedir.¹⁹ Şehvetin rızkı azaltması da bu manadadır.²⁰ Hakim Tirmizi de sülûkün başında orucu tavsiye etmektedir.²¹

Sufiler açlığı manevi gıda olarak yorumlamışlardır. İlk dönem müellif sûfilerinden Hucviri'ye göre, insan ne kadar çok yerse nefsi o kadar kuvvetli hale gelir. Hevâ ne kadar yayılma alanına sahip olursa, saldırganlığı da o oranda artar. Salik kendisini gıdadan uzak tutarsa hevâsı zayıflar, aklı güçlenir, nefsin gücü damarlardan kesilip atılır ve böylece birtakım sırlar daha zâhir olur. Bu nedenle Sahabe ve tabiûn ölmeyecek kadar yerlerdi.²² Kelâbâzî mü'minin zaruret miktarınca yemek yemesi gerektiğini belirtir; ancak kafirin şehvetle yediğini söyler.

Kişi, mide kabından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Midenin üçte biri yemekle, üçte biri suyla, üçte biri de havayla dolu olmalıdır." hadisine vurgu yapan Kelâbâzî çok yemenin şehveti artıracaklarını ifade eder ve kafirin yedi midesiyle yemesini ise, yedi ayrı şehvetle açıklar. Bunlar:

1. Tabii şehvet, yemeğin ekşi, tatlı vb. tabii sıfatları dolayısıyla fazla yeme.
2. Göz şehveti, yemeği gördüğünde aç olmadığı halde arzu etmesi.
3. Nefis şehveti, dizginlenmesi en zor şehvettir.
4. Ağız şehveti, yemek lezzetli olduğu için fazla yemesi
5. Kulak şehveti, yemek güzeldir diye duyunca fazla yemesi

¹⁹ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 321.

²⁰ Aynı eser, s. 182.

²¹ Tirmizî Hakim, *Kitabü'r-riyaze*, nşr. A. J. Arberry, Kahire 1947, s. 61.

²² Ali b. Osman Cüllabi Hucviri, (1982) *Keşfu'l-Mahcub*, haz.: Süleyman Uludağ, Dergah Yay, İstanbul, 1982, s. 468

6. Burun şehveti, yemeğin kokusu iştahını kabartınca fazla yemesi

7. Zaruretle alakalı olan şehvet. İlk aç olduğunda açlığı gidermek için yenilen yemek. Mü'min sadece bu durumda yemek yer.²³

Oruç Kalkandır

Orucun dünyada masiyetlere ve sefih şeylere, ahirette de cehennem ateşine karşı kalkan olacağını söyleyen Kelâbâzî, cehennem ateşi, nasıl abdest azalarını yakamayacaksa, aynı şekilde oruçluyu da yakamayacaktır, der.²⁴

Kelâbâzî'ye göre; "Oruç, bir kalkandır"²⁵ sözü, oruç dünyada masiyetten, insanları küçümsemekten, onlar hakkında gıybet etmekten, insanlara fiili ve sözlü eziyet etmekten koruyan bir kalkandır anlamına gelir. Kelabazi Rasûlüllah (sav.)'in "Sizden biriniz sakın oruçluyken, cahillik edip kötü söz söylemesin. Birisi size sataşırsa ben oruçluyum, desin." hadisini bu görüşünü desteklemek için kullanır. Buna göre oruçlu kişi, cahillik edemez, insanları küçümseyemez ve gıybetten uzak durur. Kelâbâzî'nin konuyla ilgili ele aldığı diğer bir hadis şudur: "Kim ki, yalancı şahitliği ve onunla amel etmeyi terk etmezse, (oruçlu için) Allah'ın onun aç ve susuz kalmasına ihtiyacı yoktur."²⁶ Buna göre Rasûlüllah (sav) orucun, yalancı şahitlik ve onunla amel etmek gibi Allah'ın yasakladığı şeyleri terk etmek olduğunu, sadece yemek yemeyi ve içmeyi terk etmek olmadığını haber vermiştir. Oruç, kişiyi koruyan ve onunla günahları birbirinden uzaklaştıran bir kaledir. Ahirette de cehennem azabına karşı kalkandır. Kelabazi "Tıpkı abdest uzuvlarına cehennem ateşinin dokunamayacağı gibi oruç tutan kişiye de cehennem ateşi dokunamayacağını" söyler.

²³ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, ss. 34-35.

²⁴ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 72.

²⁵ Buhari, 4/125, 1894, Müslim, Siyam, 2/806, 162-1151.

²⁶ Buhari, Savm, 4/139, 1903.

Çünkü oruç, tüm bedenle tutulduğu için oruçlu bedeni, ateşin yakması caiz değildir. Bu yüzden oruç, cehennem ateşine karşı bir kalkandır.²⁷

Sahur ve Faydaları

Sahur konusunu ele alan Kelâbâzî “Sahur yeyin, çünkü sahurda bereket vardır.”²⁸ hadisinden hareketle sahurun bazı faydalarını, sahurda bulunan bazı bereketleri anlatır. Buna göre, sahurda bulunan bereket ve faydalar şunlardır:

1. Gündüz tutulacak oruç için kuvvet kaynağı olur.
2. Oruç tutmak isteyene gece yeme ve içmeyi mubah kılar. Çünkü İslâm’ın ilk dönemlerinde oruçlu uyuduğu zaman yiyip içmek o kişiye haram oluyordu. Daha sonra bu, ikinci fecrin doğuşuna kadar mubah kılındı.
3. Allah’a daha fazla ibadet etmeye vesile olur. Çünkü sahura kalkan kişi, abdest alıp namaz kılacaktır.
4. Ayrıca, sahur vakti, ibadete teşvik edilen vakittir. O vakitte sema kapıları açılır, rahmet iner ve dualar kabul edilir.
5. Oruca geceden niyet etme imkanı verir. Böylece niyet konusundaki ihtilaflar ortadan kalkmış olur.
6. Ehl-i Kitâb’a muhalefet edilmiş olur. Müslümanın orucu ile Ehl-i Kitabın orucu arasındaki fark sahur yemeğidir.
7. Sahur, necat vaktidir; kurtuluş vesilesidir.
8. Sahurda yani erken kalkmakta bereket vardır.
9. Sahur vakti uyanık olmak kişinin ömrüne bereket vesilesidir.²⁹

Oruçlu Allah’ın Sıfatlarıyla Sıfatlanmıştır

Kelâbâzî’ye göre oruç tutan kişi Allah’ın bu sıfatıyla sıfatlanmış olur. Çünkü “Allah yedirdiği halde yemeyendir (En’am,

²⁷ Kelâbâzî, *Bahru’l-fevâid*, s. 177-179.

²⁸ Buhari, Savm, 1923; Müslim, Siyam, 1095.

²⁹ Kelâbâzî, *Bahru’l-fevâid*, s. 177-179.

14)." Dolayısıyla kul oruç vesilesiyle beşeri gücü nisbetince Allah Teâlâ'nın bu sıfatından nasibini almış olur.

Oruçta benzemezlik, berî ve uzak olma anlamında bir tür tenzîhiyyet ve hiçbir şeye muhtaç olmama (samedaniyyet) sıfatı vardır. Zira oruç yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak olma, münezzehe olma hakikati üzere ifa edilen bir ibadettir. Halbuki kulun hakikati ve tabiatı oruçlu iken uzak durmaya çalıştığı bu şeyleri gerektirir. Dolayısıyla diğer her bir ilahî nitelik gibi tenzihîyyet ve samedâniyyet sıfatları da Allah için aslî ve sürekli; kul içinse geçici, izafî ve tahakkuk anlamında olur.³⁰

Oruçlunun İki Sevinci

Nebi sallallahu aleyhi ve sellem'in "Oruçlunun kendisiyle haz duyduğu iki sevinci vardır. Birisi iftar vaktindeki (oruç bozmak) sevinci..."³¹ hadisini de Kelabazi şöyle yorumlamaktadır: İftar vaktinde, orucunu Allah'a halis kılması dolayısıyla kendisine verilecek sevap hastalık, ölüm veya afet vaki olsa dahi verilir. Oruçlu buna sevinir. Halis olarak Allah için bir şey yaptığından dolayı kişi mutlu olur. Oruç tuttuğu için Rabbinin kendisini mükafatlandıracağını düşünen kul buna sevinir. Çünkü hiçbir amel oruç gibi olmayacaktır.³² Oruçlu orucu kazasız belasız tamamladığı için sevinçlidir. Çünkü o tüm gün bütün lezzetlerden imsak etmiştir.³³

Kulun ikinci sevinci dünyadan ayrılıp Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Çünkü mü'min dünyanın tüm yasaklanmış lezzetlerinden ve şehvetlerinden uzak durup oruç tutar.

³⁰ Mustafa Çakmaklıoğlu, "İbadetlerin Tasavvufî Yorumu, Muhyiddin İbn Arabî Örneği", Hitit Kitap Yay., Ankara, 2009, s. 306-307. Orucun samedîyyet ile ilişkisini yine ilk dönem suilerinden Ebû Talib Mekkî de dile getirmiştir. Bkz. Ebû Talib El-Mekkî, "Kûtü'l-Kulûb, Kalplerin Aızığı", Terc. Muharrem Tan, İz Yay., C. I, İstanbul, 2004, s. 256.

³¹ Buhari, Savm, 4/141,1904; Müslim, Siyam, 163.

³² Kelâbâzî, Bahru'l-fevâid, s. 182.

³³ Kelâbâzî, Bahru'l-fevâid, s. 182.

Oruç tutan kişi iftar edinceye kadar yemez. Dünyadaki hayatında güneş batınca, dünyadaki lezzetlere karşı tuttuğu orucundan iftar eder. Böylece sevinç yaşar. Mümin ölünce bu korunma süresi bitecek ve mü'min bir ferahlama yaşayacaktır. Yani mü'min dünya hayatının güneşi battığında iftar etmiştir. ³⁴ Zira Nebi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyuruyor: "Ölüm mü'min için bayramdır."³⁵

Oruçlunun Ağız Kokusu

"Oruçlu ağzının (açlık) kokusu Allah Taâlâ nezdinde misk kokusundan daha temizdir". Kelabazi'ye göre; oruçlunun ağız kokusunun misk kokusuyla mukayese edilmesi ve hatta ondan üstün tutulmasını, misk kokusunun insanlar arasında tutulan ve beğenilen bir koku olması dolayısıyladır. ³⁶ Yani nasıl insanlar güzel kokuyu sever, ondan etkilenir, ondan hoşlanır ve onu tercih ederse Allah da oruçlunun ağız kokusunu sever, ondan etkilenir, hoşlanır ve onu tercih eder.

Oruç Nefse Muhalefettir

Kelabazi'ye göre oruç nefse muhalefettir. Bu hususla ilgili Kelabazi şunları söyler: "Oruç Allah'ın rızasını umarak nefse muhalefet etmektir. Nefisten uzaklaşma, nefsin arzularını terk etmektir. Nefsin istekleri ise yeme içme ve cinsel münasebettir." ³⁷ Oruçlu bunları terk etmiştir. Nefsin arzularını, şehvetlerini ve lezzetlerini terk etmiştir. Bunları terk eden kişi, nefsinden uzaklaşmış olur. Allah'ın vechini isteyerek nefsinden uzaklaşan kişinin de Allah'la arasında engel kalmamıştır. Çünkü insanla Allah arasında üç engel vardır: Mahlûkat, dünya ve nefis. Mahlûkat ve dünyanın istekleri nefsin istekleriyle bağlantılıdır. Nefsine muhalefet eden mahlûkatın ve dünya-

³⁴ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 182.

³⁵ Hakim, *Müstedrek* 4/319; Ebu Nuaym, *Hilye* 8/185.

³⁶ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 182.

³⁷ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 177-179.

nın isteklerine de muhalefet etmiş demektir. Oruç nefse muhalefettir. Nefse muhalefet ise Allah'a kavuşmak demektir.

Kul her bir vesileyle kendisiyle tartışan, oruç tutarken de tabiatı gereği muhtaç olduğu şeylerden mahrum kaldığı için kul ile çekişip duran ve bu anlamda kul için çetin bir düşman olan nefesine baskın çıkıp onu ezdiği için kahr ve galebe çalma nitelikleri (el-Kahhâr ve el-Gâlib) açısından da Allah'a benzer. İşte böylece kul tıpkı diğer ibadetlerde olduğu gibi oruç ibadetiyle de Allah'ın isimleriyle ve Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmış olur.³⁸

Sonuç

Riyazet tasavvufta insanın kendini tanınması ve nefsinin dizginleyebilmesi için uygulana gelen bir metottur. Riyazetin en önemli ayağını hiç şüphesiz az yemek ve bunun pratiği olarak oruç oluşturmaktadır.

İlk dönem müellif sûfilerinden biri olan Kelâbâzi hadislere yaptığı yorumlarda orucu da ele almış ve konuyla ilgili muhtelif yorumlarda bulunmuştur. "Oruç Benim içindir, onun mükâfâtını Ben vereceğim", buyrulmuş olması Kelâbâzî'ye göre Hak Teâlâ'nın, "Orucun mükâfâtı, Benim" yani "Benim marifetimdir", demesidir.³⁹ Tasavvufi düşüncede ise hiçbir şey ma'rifete denk olamaz. Orucun sevabını Yüce Allah'ın kendisine izafe etmesinin sebeplerinden biri de oruçlunun halinin riya ve gösterişten uzak olmasıdır. Çünkü oruca riya karışması zordur. Riya ve gösteriş ise tasavvufi yolda ilerleyen bir mümin için en büyük tehlikelerden biri sayılmıştır. Kelâbâziye göre; Resûlüllah (s.)'ın "Oruç, kalkandır"⁴⁰ buyurmuş olması da bunu gösterir. Yani oruç, masivâ ile kişi arasında perdedir.⁴¹ Kişi bu perde sayesinde Allah'a yaklaşmasına en-

³⁸ Çakmaklıoğlu, *age*, 315.

³⁹ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 204.

⁴⁰ Buhârî, *Savm*, 21; Müslim, *Sıyam*, 2/806; Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 70.

⁴¹ Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s. 204; Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 70.

gel olan masivadan uzaklaşır sadece ve sadece Allah'la maiyet duygusu yaşar.

“Orucun mükafatını Ben veririm” hadisini Kelâbâzi başka yerde bu sözden kastedilenin Ru'yetullah olabileceğini söylemektedir. Buna göre “Oruçlunun mükafatı Benim nazarımdır” şeklinde yorumlamaktadır. Bu ise kulun kendi ibadetiyle değil Allah'ın lütfuyudur. Çünkü yine bu hadisten hareketle Kelâbâzî, Allah Teâlâ'nın kulun ibadetinin karşılığı olarak değil, Allah Teâlâ'nın Rubûbiyyetinin ve cömertliğinin bir gereği olarak kulun yaptığı ibadete fazla fazla lütufta bulunacağını müjdelemektedir.

Kelâbâzi oruçlunun mükafatını bizzat Allah Teâlâ'nın verecek olmasını, bu amele hiçbir şekilde şeytanın musallat olmayacağı şeklinde düşünür. Ona göre; Allah-u Teala orucu, düşmanın onu ifsat etmesinden ve hesap anında hasımların orucun sevabını almasından korumak için Kendisine ayırmıştır. Müminin amellerini hasımları alıp da ona hiçbir amel kalmayınca Allah-u Teala divana kulun Allah için tuttuğu orucunu getirir. Bundan ötürü de Rububiyeti hak ettiğince ona ecirni verir. Çünkü orucu Allah için tutmuştur, sevabı da Allah'ın kudretine uygun olarak O'na aittir.

Kelabazi oruç ve namaz dışında farz ibadetlerden hiçbirinde bu derece ecir ve mükafat olmadığını söylemektedir. O, namazın vaktinin gün içerisinde belli ve kısa vakitleri ihtiva ettiğini; dolayısıyla oruca göre kolay olduğunu söyler. Çünkü kişi namazı bitirince bütün hazlarına geri döner. Orucun vakti ise, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar devam eder. Nefisten uzaklaşma manası, oruç dışında uzun süre devam etmez. Allah'ın “Çünkü, oruçlu kimse benim (rızam) için yemesini, içmesini ve cinsî arzusunu bırakmıştır”⁴² hadisi de buna delildir. Yemesini, içmesini ve cinsî arzusunu terk eden

⁴² Müslim, Siyam , 2/807, 164-1151.

kişinin başkası için değil sadece Allah için bunu yaptığını haber vermiştir.⁴³

Oruca riya karışma tehlikesinin az olmasını savunan Kelâbazi oruçlunun mükafatının Allah Teâlâ'nın bizzat kendisi tarafından verileceğini söyleyerek konuya marifetullah penceresinden bakmaktadır. Cesedin zekatı oruçtur. Oruçlunun asıl sevinci Rabbiyle karşılaştığı andaki sevincidir. Oruç cehennem ateşine ve dünyadaki günahlara kalkandır. Çünkü kişi sadece ve sadece Allah için yemesini içmesini terk etmiştir. Bu nedenle oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha değerlidir. Sonuç olarak bize göre Kelâbâzî'nin oruçla ilgili yaptığı yorumlar, sadece bâtın, işârî, mânevî, rûhî, hikemî ve tasavvufî gibi sıfatların ötesinde oruç ibadetinde Kur'an ve sünnet penceresinden bakıp onun içini doldurmaya yöneliktir.

---

⁴³ Kelâbâzî, *Bahru'l-fevâid*, s. 177-179.